

ФОРМУВАННЯ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ НА АГРАРНИХ РИНКАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ВИКЛИКІВ

С.М. КВАША,

*доктор економічних наук, професор, академік НААН,
проректор з науково-педагогічної роботи та розвитку,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ORCID-0000-0001-7448-0543

kvasha@nubip.edu.ua

Д.В. ЧЕРВОНИЙ,

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії (PhD),
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ORCID 0009-0001-1919-869X

chervonyi.d@gmail.com

Анотація. Сучасна глобальна нестабільність, зумовлена економічними, соціальними й природними факторами вимагає глибокого розуміння та аналізу впливу таких умов на формування попиту і пропозиції в аграрному секторі. Актуальність дослідження визначається загостреним характером надзвичайних викликів, з якими стикається аграрний сектор України в умовах сьогодення. У зв'язку з нестабільністю економічно-політичної ситуації, аграрні ринки стають об'єктом посиленого впливу зовнішніх факторів, таких як військові конфлікти, економічні санкції та зміни кліматичних умов. Врахування динамічності ринку й пошуку оптимальних відповідей на виклики робить цю тему важливою для наукового співтовариства і практичних учасників аграрного сектору.

Для виконання представленого дослідження було використано загальнонаукові (узагальнення, порівняння, індукція і дедукція) та емпірико-теоретичні методи (аналіз, синтез). Використання системно-структурного та статистичного аналізу дало можливість проаналізувати український аграрний ринок і визначити зміни в споживчому попиті на основні групи продуктів, враховуючи економічні, соціальні й геополітичні фактори.

На основі отриманих результатів з'ясовано, що предметом купівлі-продажу на аграрному ринку виступає сільськогосподарська продукція, характеристики та особливості виробництва якої визначають унікальність аграрного ринку в порівнянні з іншими типами ринків. Встановлено, що потреби населення в харчових продуктах повністю забезпечені, в результаті чого держава має можливість експортування продукції. На основі отриманих результатів з'ясовано, що

внаслідок значного підвищення цін на харчові продукти, можливої редукції асортименту даних продуктів і втрати стабільних доходів у населення, зниження споживання тваринницької продукції, риби й сезонних продуктів є висока ймовірність зміщення балансу споживання на користь хлібобулочної продукції та напівфабрикатів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки ефективної політики державного регулювання, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності аграрних ринків, а також можуть бути спрямовані на подальшу розробку програм і стратегій управління ризиками в аграрному секторі.

Ключові слова: аграрний ринок; попит і пропозиція; регулювання ринку; експорт та імпорт; нові умови функціонування економіки.

Актуальність

Сучасна аграрна сфера України знаходиться під впливом низки складних і непередбачуваних викликів, які ставлять під сумнів стабільність і розвиток галузі. Надзвичайні обставини, такі як військові події, інфраструктурні виклики й глобальні загрози, суттєво впливають на формування попиту і пропозиції на аграрних ринках. Високий рівень динаміки ринкових умов і глобальні виклики створюють нові реалії для функціонування аграрного сектору, що потребує ретельного аналізу та дослідження.

Однією з ключових проблем, яка виникає в умовах надзвичайних викликів, є нестабільність функціонування аграрних підприємств. Це призводить до диференційованих негативних явищ, які можуть спричинити кризу й загрожувати існуванню галузі загалом. Однак, досягнення сталого функціонування й розвитку аграрного сектору можливе за умови вчасної реакції та ефективного управління в умовах невизначеності і складних викликів. Однією з актуальних наукових проблем у контексті розвитку аграрного ринку є ефективне формування попиту і пропозиції в умовах надзвичайних викликів. У

зв'язку з цим, досить актуальним і необхідним за умов воєнного стану є дослідження особливостей формування попиту і пропозиції на аграрних ринках України в умовах надзвичайних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Формування попиту і пропозиції на аграрних ринках протягом останнього десятиліття є темою, яка цікавить багатьох дослідників. Попит на сільськогосподарську продукцію більш рівномірно розподілений у часі, ніж пропозиція. Періодично це викликає надлишки або дефіцит і вимагає розвитку управління складським господарством [1]. За законами ринку існуючий дисбаланс має бути врівноважений цінами. З боку пропозиції сільськогосподарської продукції передбачається, що за зміну цін відповідають три основні фактори: погодні явища, уповільнення темпів зростання виробництва зерна й зростання цін на нафту [2]. З боку попиту двома найважливішими чинниками є зростання населення і зростання добробуту. Це викликає кількісні та якісні зміни в попиті на продукти харчування [3]. Деякі з них стосуються впливу фундаментальних

факторів, інші вказують на те, що крім фундаментальних факторів, таких як специфіка аграрного ринку та макроекономічних і фінансових факторів, існують ще інші. Найпоширенішим серед цих факторів є так звана фінансіалізація ринків сільськогосподарських товарів [4]. Це проявляється в зростанні ролі фінансових мотивів, інших фінансових ринків і фінансових гравців у функціонуванні ринків сільськогосподарських товарів [5, 6]. Таким чином, у працях зарубіжних науковців приділяється значна увага різним аспектам формування попиту і пропозиції на аграрних ринках України в умовах надзвичайних викликів.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних основ розвитку аграрних ринків України здійснили низка інших зарубіжних і вітчизняних науковців. Зокрема, Левківська Л.М. дослідила теоретичні засади формування інфраструктури аграрного ринку; Андрійчук В.Г. здійснив теоретико-методологічний аналіз внутрішньої будови ринку сільськогосподарської продукції; Лозинська Т. і Пасемко Г. визначили тенденції розвитку аграрного ринку в контексті державного регулювання; Лебеденко О.В. дослідив особливості аграрного ринку; Берхаут П., Геллегерс П., Гросс М. визначили вплив війни в Україні на продовольчу безпеку; Бельмар М. Ф. дослідив вплив чинників на зростання цін на продукти харчування тощо.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей формування попиту і пропозиції на аграрних ринках України в умовах надзвичайних викликів. Для досягнення мети визначено наступні завдання: визначити основні характерні ознаки аграрного ринку; проаналізувати обсяги вироб-

ництва та споживання основних продовольчих продуктів в Україні.

Матеріали та методи дослідження

У рамках дослідження був застосований метод аналізу, який дозволив зрозуміти внутрішню структуру ринкових процесів і надав змогу виділити ключові компоненти та зв'язки між ними. Метод синтезу був використаний для узагальнення інформації й формування цілісного уявлення про динаміку розвитку аграрного сектору в умовах надзвичайних викликів. Порівняльний підхід дозволив дослідити різні аспекти аграрного ринку в контексті надзвичайних викликів. Метод узагальнення дозволив виділити основні тенденції формування попиту і пропозиції на ринках продовольства України. Застосування системно-структурного аналізу дозволило визначити зміни в споживчому попиті на основні групи продуктів, враховуючи економічні, соціальні та геополітичні фактори. Використані методи дозволили проаналізувати й систематизувати інформацію про стан аграрного ринку України в умовах надзвичайних викликів.

Результати дослідження та їх обговорення

Україна, як аграрна держава, нині стоїть перед низкою викликів у сфері формування попиту і пропозиції на різних сегментах аграрного ринку. Насамперед, ключовими факторами, що впливають на ринки продовольства є кількість населення, рівень доходів, обсяги виробництва соціальних продуктів, експортні обмеження та логістика. У контексті надзвичай-

них обставин, таких як економічні кризи, пандемії й природні лиха, ці фактори набувають ще більшого значення та вимагають комплексного підходу для забезпечення стабільності на аграрних ринках України.

Одним із основних аспектів, який впливає на попит і пропозицію на ринках продовольства є кількість населення в державі. Зростання чисельності населення призводить до збільшення загального попиту на продукти харчування, що чинить підвищений тиск на аграрний сектор, основним завданням якого є забезпечення достатньої кількості продовольчої продукції. У той же час, рівень доходів і заробітної плати населення визначають його спроможність купувати продукти, що впливає на структуру попиту, його обсяги та споживчі вподобання. Умови кризи можуть призвести до зниження доходів, що може вплинути на споживчі можливості й вибір продуктів, які купуються [7–9].

Структура аграрного ринку визначається як складна система, утворена з сукупності таких взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих систем нижчого порядку, як платоспроможний попит споживачів, пропозиція, сільськогосподарське виробництво, ринкова інфраструктура та регулювання [10, 11]. Система, яка безпосередньо взаємодіє з суб'єктами ринку (споживачі, біржі, оптові продовольчі ринки, міські ринки, мережі збуту агробізнесу тощо), є ринковою інфраструктурою, що об'єднує попит і ринкові ціни на сільськогосподарську продукцію. Гарантії продовольчої безпеки спираються на постачання (пропозицію) як підсистему аграрного ринку, яка формує обсяг сільськогосподарської та харчової продукції, виробленої ви-

робниками для задоволення потреб споживачів.

Аграрний ринок охоплює сільськогосподарське виробництво товарів і послуг, де теж необхідно враховувати особливості функціонування кожної з галузей у сучасних ринкових умовах. Структурно внутрішній аграрний ринок формують товарні ринки, які є окремими сегментами цього ринку, на яких предметом купівлі-продажу є сільськогосподарська продукція та продукти харчування. Аграрний ринок відповідає більшості критеріїв ринкової структури, з такою кількістю продавців і покупців, що, за рідкісними винятками, жоден виробник або їх групи та споживачі (покупці) не можуть контролювати ринок окремих видів аграрної продукції. Основних суб'єктів аграрного ринку, таких як малі сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, господарства населення, можна вважати чистими конкурентами, проте, якщо розглядати їх комплексно й структуровано на аграрному ринку, деякі з них можуть мати власну ринкову інфраструктуру та домінуючу роль у сегменті певного виду сільськогосподарської продукції та інші відносини між продавцями та покупцями [12].

Предметом купівлі-продажу на аграрному ринку виступає сільськогосподарська продукція, характеристики та особливості виробництва якої визначають унікальність аграрного ринку в порівнянні з іншими типами ринків (рис. 1).

Стабільність продовольчого забезпечення є ключовим елементом добробуту держави й визначальним фактором її економічного розвитку. Продовольча безпека відіграє значущу роль у національній безпеці держави,

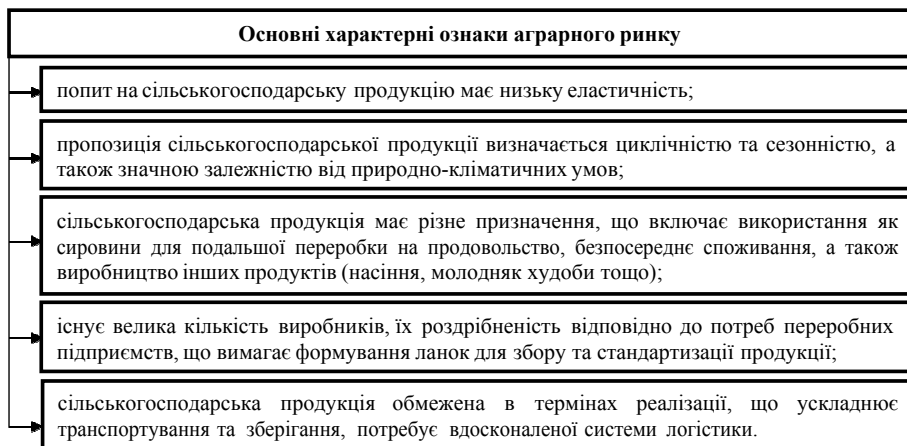

Рис. 1. Основні характерні ознаки аграрного ринку

Джерело: [13].

а аграрний ринок виступає важливим інструментом у задоволенні потреб населення в продуктах харчування, досягненні продовольчої незалежності й стабільності. На основі цього головною метою функціонування аграрного ринку є забезпечення продовольчої безпеки держави як невід'ємної складової її національної безпеки [13, 14]. Ключовою динамічною складовою стабільності внутрішнього аграрного ринку визнається забезпечення відповідного обсягу виробництва соціальних продуктів, таких як: молоко, м'ясо, борошно, яйця та цукор. Зростання обсягів виробництва цих товарів є ключовою відповіддю на динамічні зміни в попиті, зумовлені збільшенням чисельності населення чи змінами в споживчих уподобаннях.

Враховуючи демографічні та соціально-економічні фактори, необхідно визнати, що вони впливають на формування структури харчового попиту для задоволення фізіологічних потреб населення, визначаючи його денний раціон і енергетичний баланс. Збільшення обсягів виробни-

цтва стає стратегічною необхідністю для забезпечення сталого функціонування внутрішнього ринку й підтримки його економічної стійкості. Реалізація цього завдання передбачає не лише оптимізацію агротехнічних і економічних аспектів виробництва, але й удосконалення стратегій управління змінами в сучасному соціально-економічному середовищі.

Незважаючи на плановий характер збільшення виробництва продовольчих продуктів, завжди існує можливість виникнення надзвичайних ситуацій, таких як природні катастрофи, економічні й геополітичні труднощі, котрі у свою чергу можуть здійснити значний тиск на виробництво. У випадку настання даних ситуацій можливе виникнення низки труднощів, включаючи зниження врожаю, обмежене забезпечення ресурсами та збої в ланцюгу постачання. У результаті цього може виникнути дефіцит виробництва, що в свою чергу призведе до підвищення цін і неналежної доступності харчових продуктів для споживачів.

Необхідно відзначити, що експорт та його обмеження здійснюють вплив на функціонування окремих сегментів аграрного ринку України. Динаміка імпорту та експорту визначає баланс пропозиції й попиту, а також впливає на цінову динаміку на внутрішньому ринку. Надзвичайні обставини, такі як пандемії чи політичні кризи, можуть призвести до обмежень у сфері експорту, що, в свою чергу, може викликати зростання внутрішньої конкуренції та зміни цінової політики.

Логістика є ще одним ключовим аспектом на аграрних ринках, особливо у випадку виникнення надзвичайних ситуацій. Забезпечення ефективної та безперервної транспортної логістики від виробника до споживача визначає стабільність ринку, проте надзвичайні обставини можуть порушити ланцюги постачання, тим самим спричиняючи затримки в поставках і зростання витрат на транспортування й зберігання.

Таким чином, регуляція обсягів виробництва харчових продуктів відповідно до змін у попиті й ризиків, які пов'язані з надзвичайними обставинами, визначають стратегічну важливість цих питань для ефективного функціонування аграрного сектору та забезпечення сталої продовольчої безпеки. Ураховуючи важливість аграрних ринків для економічної стабільності України, авторами систематизовано інформацію про обсяг виробництва й споживання ключових продовольчих товарів у державі (табл. 1).

За даними табл. 1, обсяги виробництва молока в Україні впродовж 2019-2021 рр. коливалися на рівні 10 млн тонн, у той час як споживання – на рівні 8 млн тонн, що свідчить про потенційні можливості для збіль-

шення виробництва чи раціоналізації споживання даного продукту, а обсяги виробництва м'яса – на рівні 5 млн тонн, а його споживання – на рівні 4 млн тонн, що вказує на експорт частини виробленого м'яса чи його подальшу переробку тощо [15].

Ускладненість експорту сировинної продукції спричинила надлишки на внутрішньому ринку, що сприяло розвитку внутрішньої переробки. Суттєве зменшення імпорту товарів, що на 19% менше в 2022 році, порівняно з 2021 роком призвело до послаблення конкурентного тиску на вітчизняних виробників продовольчої продукції. Наприклад, у сфері харчової промисловості завдяки надлишку сільськогосподарської сировини, стабільному попиту та активному входженню на ринки ЄС, досягнуті високі показники діяльності. У 2022 р. виробники курятини повернулися до довоєнних обсягів виробництва.

У 2022 році експорт продовольчої та сільськогосподарської продукції зменшився на 16% порівняно з 2021 роком. Молокопереробна та цукрова промисловості продовжують забезпечувати внутрішній попит, однак вони також відчули значні збитки внаслідок воєнних дій. Падіння виробництва в м'ясо- та молокопереробних галузях і збільшення обсягів імпорту стали результатом скорочення поголів'я великої рогатої худоби, пошкодження інфраструктури молочних ферм, які до війни забезпечували 7–8% валового надою, призупинення роботи близько 40 молокопереробних підприємств через воєнні події, перебоїв енергопостачання. Молокопереробні підприємства змушені були значною мірою переходити на використання генераторів для забезпечення неперервності виробництва,

1. Обсяг виробництва та споживання основних продовольчих товарів в Україні, 2019-2021 рр.

Товари	Обсяг виробництва, млн т	Обсяг споживання, млн т
Молоко	10,0	8,0
М'ясо	5,0	4,0
Борошно	12,0	10,0
Яйця	8,0	7,0
Цукор	3,0	2,5

Джерело: [15].

що значно збільшило собівартість виробництва. Необхідність у реагуванні на непередбачувані обставини стала викликом для підприємств молокопереробної та цукрової галузей, що призвело до змін у структурі виробництва.

Молочна галузь задовольняє потреби споживачів, навіть при значних втратах у галузі та скороченні внутрішнього ринку споживання молочної продукції. Рівень споживання молока в 2022 р. оцінюється на рівні 199 кг на одну особу. Згідно зі звітом Асоціації виробників молока, обсяг виробництва цього продукту зменшився на 12,1% у 2022 р. порівняно із 2021 роком, досягнувши позначки 7,66 млн тонн. Промислові господарства забезпечили виробництво 2,62 млн тонн молока, що становить на 5,3% менше, ніж у 2021 р., тоді як присадибний сектор виробив 5,04 млн тонн (на 5,3% менше) [17]. Показники падіння виробництва молока могли бути значно більшими, проте завдяки ефективній роботі молочних ферм у безпечніших регіонах і релокації поголів'я з постраждалих від війни зон, вдалося мінімізувати втрати в промисловому виробництві молока. Наприклад, в областях центрального та західного регіонів України виробництво молока зросло, завдяки релокації бізнесу та збіль-

шенню попиту на сировину в цих регіонах. Так, виробництво молока в Чернівецькій області збільшилося на 23,4%, в Тернопільській – на 21,5%, а в Вінницькій – на 8,4%. Завдяки високим експортним цінам і спрощеним процедурам на кордоні, українська молочна продукція успішно продається на зовнішніх ринках – у 2022 р. експорт молока та молочних продуктів досягнув позначки в розмірі 344,6 млн доларів США, що на 39% більше, ніж у 2021 р. Основні експортні категорії (в грошовому еквіваленті) включають сухе молоко (26% у загальній структурі), масло (24%) та казеїн (21%) [17].

Підвищення цін на природний газ призвело до припинення функціонування десяти цукрових заводів в Україні. У 2022 р. кількість працюючих цукрових заводів в державі зменшилася на 30%, в результаті чого дану діяльність здійснювали лише 23 цукрові заводи. Призупинення діяльності в квітні 2022 року через воєнні дії ДП «Артемсіль», найбільшого виробника солі у Центральній та Східній Європі, призвело до виникнення дефіциту харчової солі та відповідного підвищення цін на неї на внутрішньому ринку. Наразі єдиним в Україні виробником солі є лише ДП «Солевиварювальний Дрогобицький завод», який щомісяця виробляє близько 30

тонн солі та планує збільшити обсяг виробництва до 50 тонн щомісяця. Однак ці обсяги залишаються значно меншими, порівняно з виробництвом ДП «Артемсіль», яке у 2021 р. щомісячно виробляло близько 160 тис. т і експортувало у середньому 60 тис. т.

Очікувано значними виявилися втрати олійної підгалузі, яка протягом багатьох років мала експортну орієнтацію. Енергетична криза в Україні, а також обмеження використання електроенергії, стали факторами, що спричинили зниження обсягів переробки насіння соняшнику. Постійні відключення підприємств з безперервним циклом виробництва, особливо враховуючи їх вибухонебезпечність, виявилися загрозливими для олійно-жирової галузі. Виробництво соняшникової олії скоротилося на 60–70% через труднощі з вивезенням продукції на експорт. Якщо в 2020/2021 МР експортувалося 5,3 млн т олії, то в 2021/2022 через війну вдалося вивезти лише 4,5 млн т. У наступному періоді (вересень 2022 – січень 2023) обсяг експорту становив вже 2,26 млн т олії. За період чотирьох місяців 2022/2023 маркетингового року (вересень – грудень), обсяг переробки соняшнику в країні склав близько 4,48 млн тонн, досягнувши мінімального рівня з сезону 2015/2016. Одним із критичних питань є припинення роботи ліній з фасування олії, що може призвести до порушень у постачанні продукції до роздрібних мереж [17].

Виробництво різних видів сільськогосподарської продукції зазнало змін протягом останніх п'яти років (рис. 2). Так, падіння обсягів виробництва, також відзначалося в підгалузях, які використовують плодоовочеву сировину з південних регіонів,

де відбуваються активні воєнні дії. Спостерігалось зниження виробництва кукурудзи й пшениці на 65% з 2021/22 до 2022/23 МР, проте обсяги виробництва кукурудзи та пшениці зросли на 77 % у 2023/24 [15].

Дані коливання в обсягах виробництва різних сільськогосподарських культур зумовлені низкою різних факторів, серед яких одним із найбільш визначальних є військове вторгнення росії на територію України.

У цілому, український аграрний сектор продемонстрував велику стійкість і здатність до адаптації під час війни. Одним із свідчень цього є той факт, що валові збори всіх груп сільськогосподарських культур перевищують потреби внутрішнього споживання в 1,5–3 рази. Станом на березень 2023 року, збирання зернових і зернобобових культур відбулося на площі 11,1 млн гектарів (що складає 97,6% від загальної площі посівів цих культур), при цьому намолочено 53,9 млн тонн зерна, включаючи 20,2 млн тонн пшениці. Внутрішнє споживання обох типів пшениці (фуражної та продовольчої) становить близько 7,5–8 млн тонн щорічно. Ячменю намолочено 5,8 млн т (за річного споживання в Україні на рівні 2,5–3 млн т), гречки – 158,5 тис. т (внутрішнє споживання становить 100–110 тис. т). станом на лютий 2023 р. [22].

Потреби внутрішнього ринку м'яса та м'ясопродуктів повністю забезпечені і є можливість експортування продукції. Загальне споживання м'яса та м'ясопродуктів на одну особу в Україні складає 52 кг на рік, що порівнюється з показниками передвоєнного періоду. Проте більш доступні види м'яса, такі як птиця, складають половину з загального фонду споживання м'яса (50%), порівняно з більш

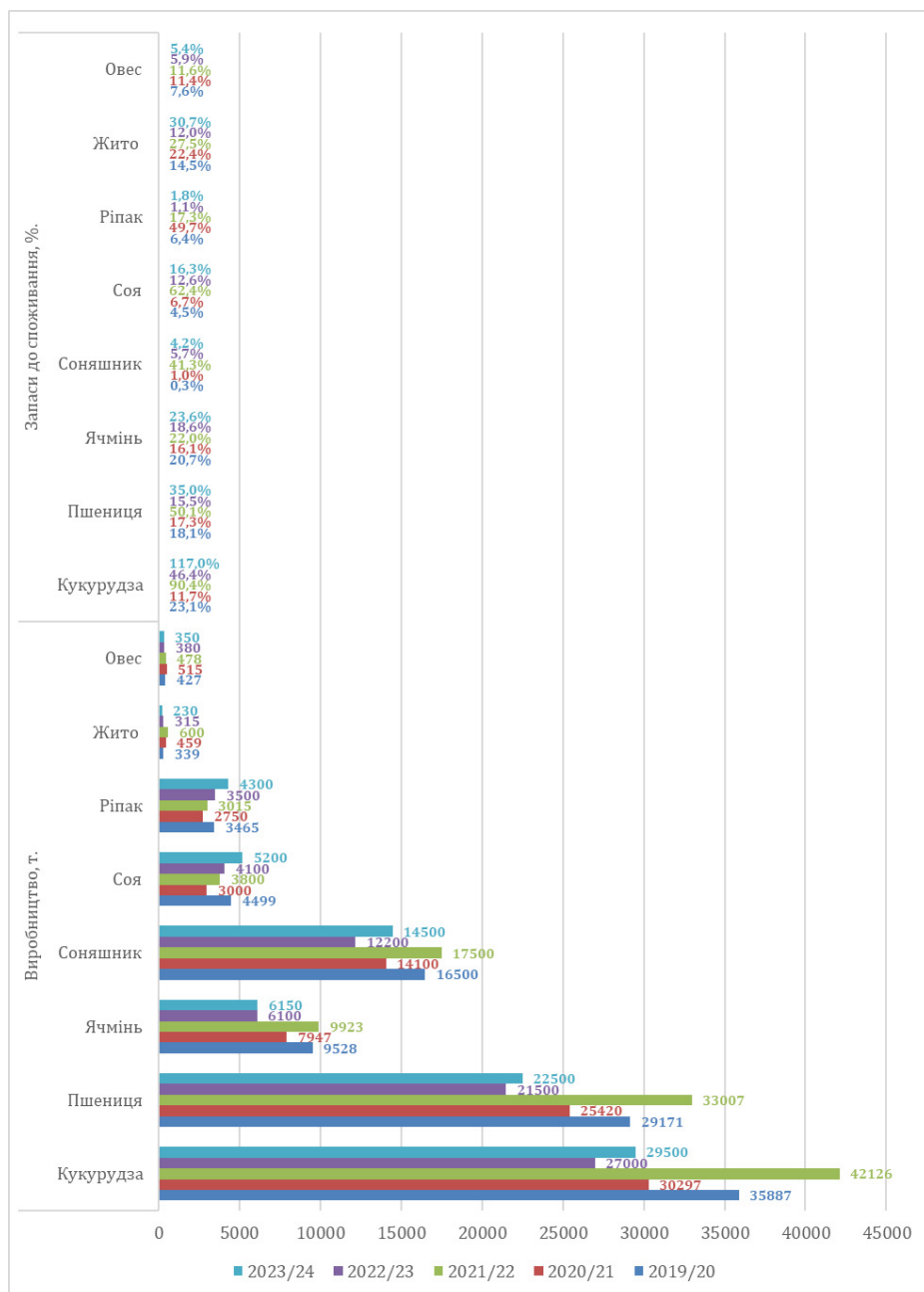

Рис. 2. Загальні обсяги виробництва та запаси до споживання зернових і олійних культур

Джерело: побудовано авторами за [17].

дорогими видами, такими як яловичина й свинина (37% та 13%, відповідно) у 2021 році [23]. При цьому, в державі присутня розбіжність між рівнями споживання м'яса й м'ясопродуктів і рекомендаціями МОЗ України (80 кг на особу), котрі визначені відповідно до фізіологічних потреб населення у ключових харчових продуктах для забезпечення організму належною енергією.

Також варто відзначити, що в умовах воєнного стану в державі відсутній дефіцит овочевих культур. Хоча внаслідок часткової окупації численних областей було втрачено понад 40% комерційного виробництва ріпчастої цибулі та до 30% комерційного виробництва моркви. Щодо інших культур, таких як картопля, столові буряки та білоголова капуста, їхнє виробництво на тимчасово окупованих територіях становить менший обсяг у порівнянні з комерційним виробництвом аналогічних культур на неконтрольованих територіях. Це зниження зумовлене низкою факторів, серед яких обмеження доступу до таких важливих ресурсів як насіння і добрива, зростання цін на паливо й електроенергію. Станом на кінець 2023 р. обмеження продовжують впливати на виробництво овочів на окупованих територіях. Водночас, на заході та в центральних регіонах України розширено площі посадки овочів «борщового набору» для того, щоб компенсувати нестачу через тимчасову окупацію південних областей і бойові дії на інших територіях країни. Також у багатьох регіонах держави населення забезпечили безкоштовним насінням овочів.

У свою чергу, повністю задоволено попит громадян держави на плодово-ягідні культури, хоча через війну

втрачено 25% площ ягідників і 20% площ садів. Вінницька, Чернівецька, Хмельницька, Дніпропетровська, Львівська та Полтавська області, які вважаються найбільшими виробниками плодово-ягідних культур, повністю здатні задовольнити потреби населення країни в цих продуктах. За результатами 2022 року доходи від експорту плодів, ягід і горіхів склали 313 млн доларів США, що на 15% менше, ніж рекордний рівень 2021 року. Основний прибуток галузь отримала від продажу заморожених ягід і фруктів, волоських горіхів у шкаралупі та без, а також яблук і груш [16, 17]. Однак, Україна продовжує залишатися нетто-імпортером плодово-ягідних культур.

Унаслідок значного підвищення цін на харчові продукти, можливої втрати стабільних доходів у населення варто передбачати зміщення балансу споживання на користь хлібобулочної продукції та напівфабрикатів, що призведе до зниження споживання тваринницької продукції й риби як більш дорогого сегменту споживчої продукції. Наприклад, забезпечення населення рибною продукцією та морепродуктами переважно відбувається за рахунок імпорту. Згідно з балансом попиту і пропозиції, українці зазвичай споживають близько 20% вітчизняної риби та рибної продукції, а інша частина становить імпортна продукція [14]. Унаслідок війни та введення воєнного стану більше 80% користувачів водних біоресурсів завершили повністю або частково припинили промисловий вилов. Станом на 1 серпня 2022 року вилов водних біоресурсів зменшився на понад 60%, порівняно з аналогічним періодом минулого року. Залежність ринку риби від ім-

портованої продукції, в умовах підвищення курсу іноземної валюти, спричинює підвищення цін та, відповідно, зменшення споживання даної продукції населенням [18–21].

Також можемо відзначити, що виникають місцеві дефіцити харчових продуктів через ускладнення постачання та/або надмірний попит у зоні бойових дій, де неможливо стабільно постачати продовольство до населених пунктів. Водночас може виникнути нестача окремих харчових продуктів у деяких регіонах України через збільшений попит від внутрішньо переміщених осіб, що у свою чергу призводить до зростання собівартості сільськогосподарського виробництва (через значне підвищення цін на пально-мастильні матеріали та добрива). Варто відзначити, що дані фактори спричиняють підвищення цін на харчові продукти (індекс споживчих цін у грудні 2022 р. становив: хліб і хлібопродукти – 130,3%, макаронні вироби – 127,9%, м'ясо та м'ясопродукти – 124,6%, риба та продукти з риби – 145,8%, молоко – 118,7%, твердий сир і м'який сир – 125%, яйця – 176,6%, масло – 128,9%, олія соняшникова – 114,5%, фрукти – 173,8%, овочі – 151,8%, цукор – 131%). Дані статистичні показники, в свою чергу, свідчать про погіршення економічної доступності харчових продуктів і збільшення частки витрат на харчування в загальних витратах домогосподарств [14].

Варто відзначити, що з метою подолання викликів на продовольчих ринках України, необхідно впроваджувати комплексні заходи. Держава може сприяти стабільності ринку через регулювання експорту, фінансову підтримку сільськогосподарських виробників і розвиток логістичної

інфраструктури. Комплексний підхід до вирішення проблем на ринках сільськогосподарської сировини і продуктів переробки включає у себе координацію заходів щодо попиту, пропозиції, логістики та виробництва, а також розгляд аспектів експорту та імпорту. Загалом, управління аграрними ринками в умовах надзвичайних ситуацій вимагає виваженого та системного підходу до всіх аспектів цього складного економічного сегменту.

Висновки і перспективи подальших досліджень

У результаті аналізу ключових аспектів розвитку аграрного ринку України в умовах надзвичайних викликів можна зробити кілька висновків. Перш за все, ефективне управління попитом і пропозицією є критичним для забезпечення стабільності сільськогосподарського сектору в державі. Кількість населення, рівень доходів, обсяги виробництва та експортні обмеження є ключовими факторами, що визначають динаміку формування попиту і пропозиції на цих ринках. Надзвичайні обставини, такі як економічні кризи чи природні катастрофи, можуть значно вплинути на ці ринки, порушуючи баланс між пропозицією та попитом. Зростаюча нестабільність може призвести до змін у споживчому патерні й обсягах виробництва, що вимагає відповідних стратегій управління кризовими ситуаціями.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що висновки та рекомендації, розроблені авторами й запропоновані в статті, можуть бути використані для: розроблення та впровадження ефективних стратегій управління на аграр-

них ринках України, спрямованих на адаптацію до надзвичайних викликів; оптимізації бізнес-процесів аграрних підприємств для підвищення їхньої стійкості й конкурентоспроможності та вдосконалення стратегій управління попитом і пропозицією на аграрних ринках в умовах непередбачуваних ситуацій.

Перспективними напрямками подальших досліджень з даної проблематики є вивчення механізмів адаптації аграрних ринків до надзвичайних викликів, враховуючи специфіку глобальних загроз і їх вплив на попит і пропозицію в аграрному секторі; розгляд варіативних стратегій управління ризиками та розвитку інноваційних підходів для забезпечення стійкості аграрних підприємств у непередбачуваних умовах. Також доцільно було б розглянути взаємозв'язок аграрних ринків із суспільно-економічними процесами в контексті глобальних і регіональних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Petrunina I.V., Gorbunova N.A., Zakharov A.N. Assessment of causes and consequences of food and agricultural raw material loss and opportunities for its reduction. *Theory and practice of meat processing*. 2023. № 8(1). С. 51–61.
2. Kusz D., Kusz B., Hydzik P. Changes in the Price of Food and Agricultural Raw Materials in Poland in the Context of the European Union Accession. *Sustainability*. 2022. № 14(8). Рр. 4582.
3. Chavas J.P., Nauges C. Uncertainty, learning, and technology adoption in agriculture. *Applied Economic Perspectives and Policy*. 2020. № 42(1). С. 42–53.
4. Sun T.T., Su C.W., Mirza N., Umar M. How does trade policy uncertainty affect agriculture commodity prices? *Pacific Basin Finance Journal*. 2021. № 66. Рр. 101514.
5. Adeleke M.A., Awodumi O.B. Modelling time and frequency connectedness among energy, agricultural raw materials and food markets. *Journal of Applied Economics*. 2022. № 25(1). Рр. 644–662.
6. Szczepańska-Przekota A. Are Small Agricultural Markets Recipients of World Prices? The Case of Poland. *Agriculture*. 2023. № 13. Рр. 1214. URL: <https://doi.org/10.3390/agriculture13061214>
7. Гуторов А.О. Розвиток інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки : монографія. Київ : ТОВ «СІК ГРУП Україна», 2016. 484 с.
8. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми становлення та розвитку аграрного ринку. Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку: мат. Дев'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (м. Київ, 26–27 квітня 2017 р.). Київ: ННЦ ІАЕ, 2017. 202 с.
9. Кропивко М.Ф., Саблук П.Т. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2018. 454 с.
10. Левківська Л.М. Теоретичні засади формування інфраструктури аграрного ринку. *Вісн. Львів. держ. аграр. ун-ту : Економіка АПК*. 2002. № 9. С. 415–420.
11. Андрійчук В.Г. Внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції: теоретико-методологічний аспект. Формування та розвиток аграрного ринку: матеріали Шостих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників. Київ, 2004. С. 66–76.
12. Лозинська Т., Пасемко Г. Тенденції розвитку аграрного ринку в контексті державного регулювання. *Публічне управління: теорія та практика*. 2011. № 1(5). С. 162–168.
13. Лебеденко О.В. Аграрний ринок: поняття та особливості. *Агросвіт*. 2020. № 12. С. 48–

52. DOI: 10.32702/2306(6792.2020.12.48
14. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни : аналіт. доп. За ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 49 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.04>
15. Стан зовнішньої торгівлі продуктами АПК. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Міністерство інфраструктури України. Офіс з розвитку підприємництва та експорту. 2023. URL: https://public.tableau.com/views/vl_Export_of_Agriproducts_v2/Dashboard1?:language=en-US&:display_count=n&:origin=viz_share_link:showVizHome=no&:embed=true
16. Вакулєнко В.Л. Інтенсифікація виробництва продукції рослинництва в умовах воєнного стану. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 35. С. 45–55.
17. GrainUkraine – статистика аграрних ринків. Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2023. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/grainukraine-by-bogdan-tymkiv>
18. Berkhout P. The Impact of the War in Ukraine on Food Security. *EuroChoices*. 2022. № 21. Pp. 50–51. URL: <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12369>
19. Bellemare M.F. Rising food prices, food price volatility, and social unrest. *American Journal of Agricultural Economics*. 2015. № 97(1). С. 1–21.
20. Gross M. Global food security hit by war. *Curr. Biol*. 2022. № 32(8), Pp. 341–343. DOI:10.1016/j.cub.2022.04.007
21. Hellegers P. Food security vulnerability due to trade dependencies on Russia and Ukraine. *Food Sec*. 2022. №14. Pp. 1503–1510. URL: <https://doi.org/10.1007/s12571-022-01306-8>
22. Стан продовольчого забезпечення України під час війни. Національний інститут стратегічних досліджень. Медіацентр. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/stan-prodovolchoho-zabezpechennya-ukrayiny-pid-chas-viyny>
23. AgroTimes. Тваринництво. Українець споживає 52 кг м'яса на рік. 2022. URL: <https://agrotimes.ua/tvarinnitstvo/ukrayinecz-spozhyvaye-52-kg-myasa-na-rik/>
-
- ### References
1. Petrunina, I.V., Gorbunova, N.A., & Zakharov, A.N. (2023). Assessment of causes and consequences of food and agricultural raw material loss and opportunities for its reduction. *Theory and practice of meat processing*, 8(1), 51–61.
 2. Kusz, D., Kusz, B., & Hydzik, P. (2022). Changes in the Price of Food and Agricultural Raw Materials in Poland in the Context of the European Union Accession. *Sustainability*, 14(8), 4582.
 3. Chavas, J.P., & Nauges, C. (2020). Uncertainty, learning, and technology adoption in agriculture. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 42(1), 42–53.
 4. Sun, T.T., Su, C.W., Mirza, N., & Umar, M. (2021). How does trade policy uncertainty affect agriculture commodity prices? *Pacific-Basin Finance Journal*, 66, 101514.
 5. Adeleke, M.A., & Awodumi, O.B. (2022). Modelling time and frequency connectedness among energy, agricultural raw materials and food markets. *Journal of Applied Economics*, 25(1), 644–662.
 6. Szczepańska-Przekota, A. (2023). Are Small Agricultural Markets Recipients of World Prices? The Case of Poland. *Agriculture*, 13, 1214. URL: <https://doi.org/10.3390/agriculture13061214>
 7. Hutorov, A.O. (2016). Rozvytok intehratsiynykh vidnosyn v ahrarnomu sektori ekonomiky [Development of integration relations in the agrarian sector of the economy]. Kyiv : TOV «SIK HRUP Ukraina», 484.
 8. Demianenko, M.Ya. (2017). Finansovi

- problemy stanovlennia ta rozvytku ahrarnoho rynku [Financial problems of formation and development of the agrarian market]. Finansovi problemy formuvannia i rozvytku ahrarnoho rynku: mat. Deviatykh richnykh zboriv Vseukrainskoho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarynykiv (m. Kyiv, 26–27 kvitnia 2017 r.). Kyiv: NNTs IAE, 202.
9. Kropyvko, M.F., Sabluk, P.T. (2018). Upravlinnia kompleksnym rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva i silskykh terytorii [Management of complex development of agro-industrial production and rural areas]. Kyiv: NNTs IAE, 454.
 10. Levkivska, L.M. (2002). Teoretychni zasady formuvannia infrastruktury ahrarnoho rynku [Theoretical foundations of the formation of the infrastructure of the agricultural market]. *Visn. Lviv. derzh. ahrar. un-tu : Ekonomika APK*, 9, 415–420.
 11. Andriichuk, V.H. (2004). Vnutrishnia budova rynku silskohospodarskoi produktsii: teoretyko-metodolohichniy aspekt [Internal structure of the market of agricultural products: theoretical and methodological aspect]. Formuvannia ta rozvytok ahrarnoho rynku: materialy Shostykh richnykh zboriv Vseukr. konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarynykiv. Kyiv, 66–76.
 12. Lozynska, T., Pasemko, H. (2011). Tendentsii rozvytku ahrarnoho rynku v konteksti derzhavnoho rehuliuвання [Trends in the development of the agricultural market in the context of state regulation]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, 1(5), 162–168.
 13. Lebedenko, O.V. (2020). Ahrarnyi ry-nok: poniattia ta osoblyvosti [Agrarian market: concepts and feature]. *Ahrosvit*, 12, 48–52. Retrieved from DOI: 10.32702/2306(6792).2020.12.48
 14. Sobkevych, O.V., Shevchenko, A.V., Rusan, V M., Zhurakovska, L.A. (2023). Priorytety zabezpechennia stiikosti promyslovosti y ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh povnomasshtabnoi viiny [Priorities for ensuring the stability of industry and the agricultural sector of Ukraine's economy in conditions of full-scale war]. Za red. Ya.A. Zhalila. Kyiv : NISD, 49. Retrieved from: DOI: 10.53679/NISS-analytrep.2023.04
 15. Stan zovnishnoi torhivli produktamy APK. [State of foreign trade in agricultural products]. Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. Ministerstvo infrastruktury Ukrainy. Ofis z rozvytku pidpriemnytstva ta eksportu. (2023). Retrieved from: https://public.tableau.com/views/vl_Export_of_Agriproducts_v2/Dashboard1?:language=en-US&display_count=n&origin=viz_share_link:-showVizHome=no&embed=true
 16. Vakulenko, V.L. (2022). Intensyfikatsiia vyrobnytstva produktsii roslynnytstva v umovakh voiennoho stanu [Intensification of production of plant products under martial law]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, 35, 45–55.
 17. Grain Ukraine v statystyka ahrarnykh rynkiv [GrainUkraine –statistics of agricultural markets]. Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. (2023). Retrieved from <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/grainukraine-by-bogdan-tymkiv>
 18. Berkhout, P. (2022). The Impact of the War in Ukraine on Food Security. *Euro-Choices*, 21: 50–51. URL: <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12369>
 19. Bellemare, M.F. (2015). Rising food prices, food price volatility, and social unrest. *American Journal of Agricultural Economics*, 97(1), 1–21.
 20. Gross, M. (2022). Global food security hit by war. *Curr. Biol.*, 32 (8), 341–343. DOI: 10.1016/j.cub.2022.04.007
 21. Hellegers, P. (2022). Food security vulnerability due to trade dependencies on Russia and Ukraine. *Food Sec.* 14, 1503–1510. DOI: 10.1007/s12571-022-01306-8
 22. Stan prodovolchoho zabezpechennia Ukrainy pid chas viiny [The state of food

security of Ukraine during the war]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Mediatsentr. 2023. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/stan-prodovolchoho-zabezpechennya-ukrayiny-pid-chas-viyny>

23. AgroTimes. Tvarynnytstvo. Ukrainets spozhyvaie 52 kh m'iasa na rik [AgroTimes. Animal husbandry A Ukrainian consumes 52 kg of meat per year]. (2022). Retrieved from <https://agrotimes.ua/tvarinnitstvo/ukrayinecz-spozhyvaye-52-kg-myasa-na-rik/>

Kvasha S., Chervonyi D. (2024).

FORMATION OF DEMAND AND SUPPLY IN AGRICULTURAL MARKETS OF UKRAINE IN CONDITIONS OF EXTRAORDINARY CHALLENGES

BIOECONOMY AND AGRARIAN BUSINESS, 15(1): 5-19.

<https://journals.nubip.edu.ua/index.php/bioeconomy/article/view/49083>

[https://doi.org/10.31548/economics15\(1\).2024.005](https://doi.org/10.31548/economics15(1).2024.005)

Abstract. Modern global instability caused by economic, social and natural factors, which requires a deep understanding and analysis of the impact of such conditions on the formation of demand and supply in the agricultural sector. The relevance of the study is determined by the acute nature of the extraordinary challenges faced by the agricultural sector of Ukraine. In connection with the instability of the economic and political situation, agricultural markets become the object of increased influence of external factors, such as military conflicts, economic sanctions and changes in climatic conditions. Taking into account the dynamism of the market and the search for optimal answers to challenges makes this topic important for the scientific community and practical participants of the agricultural sector. The purpose of the research is to conduct a detailed scientific and practical substantiation of the peculiarities of the formation of demand and supply in the agricultural markets of Ukraine in conditions of extraordinary challenges. The research used general scientific (generalization, comparison, induction and deduction) and empirical-theoretical methods (analysis, synthesis). The use of system- structural and statistical analysis made it possible to analyze the Ukrainian agricultural market and allowed to determine changes in consumer demand for the main groups of products, taking into account economic, social and geopolitical factors. It was found out that the subject of purchase and sale on the agrarian market is agricultural products, the characteristics and peculiarities of production of which determine the uniqueness of the agrarian market in comparison with other types of markets. It has been established that the population's food needs are fully met, and as a result, the country has the opportunity to export products. On the basis of the obtained results, it was established that as a result of a significant increase in food prices, a possible reduction in the assortment of these products and a loss of stable income among the population, it was found that they will lead to a shift in the balance of consumption in favor of bakery products and semi-finished products, which is caused by a decrease in the consumption of livestock products, fish and seasonal products. The results of the study can be used to develop an effective policy of state regulation aimed at increasing the competitiveness of agricultural markets, and can also be used for the further development of risk management programs and strategies in the agricultural sector.

Key words: agricultural market; supply and demand; market regulation; export and import; new conditions for the functioning of the economy.